

311

DE LIBE

RO ARBITRIO THEOBALDI
MILLICANI NVRLINGENSIS

ecclesiasta lucubratio perquam erudita: qua so-
lidissimis sacre scripture auctoritatibus
liberam uoluntatem nostram sub-
mouens, diuine gratie omnia
nostra subiicienda
concludit.

20

72

BASILEAE ANNO.
M. D. XXV.

CLARISSIMO VIRO VRBA
Regio Augustanorū Ecclesiaste, domino Jn
& fratri in Christo Charissimo Theo-
baldus Billicanus.

MITTO ad te que de libero
arbitrio ad Marstalleri pro-
positiones scripsi pauca, qua
à consutatione Apellana res-
secui, ut huic Apologie sub-
ijcerem, qua cogor tuo isti
præceptorum respondere, am-
cissime & doctissime Regi, neque mitto ut tua eru-
ditione digna existimem, sed ut meum qualemcum-
que sudorem tibi tester, & excussem silentium, quo
factum est, ut hucusq; tuis literis non sit responsum.
Breui uero fiet, ut plenius & liberius satisfaciā, ubi
à tot occupationibus, quibus distincor, receptus ad
ocum literarum fuero. Tu interim uale, & pro me
dominum ora. Mittam Micheam n. eis adnotationi-
bus illustriorem, & tuo patrocinio dedicabo,
ubi absolucro: absolucam autem post
hunc mensem. Vale iterū in do-
mino. Nordlingiaci, Vlti-
ma Septembris.

Anno M. D. XXIII.

De libero

DE LIBE.

RO ARBITRIO QVAEDAM, SVB

lecta aliorum, qui haec legent Arbitrio, scripta

vero in ea, quae Marstallerus in suis

propositionibus edidit.

EMO est arbitror mortallum
omnium, qui usquā vivunt in fi
de domini nostri Iesu Christi,
quem lateat, Causam universae
temeritatis nostrae esse, quā ad
nostrū sensum exigamus, Dei et
factū & verbum, ut fecerunt oēs

SOPHISTAE, in primis autē q̄ Thomistae & præ
dicatoria quodā Monacho dicuntur: nemo Tane est quē
lateat esse ignorationem divinā voluntatis: quā sit
ut sine timore, sine reverētia divinā maiestatis, infide
les & cecī versentur in verbo & opere dei, cum ser
quendo, tum docēdo: quae mala videmus ad nos usq̄
per impios Sophistas alita multis seculis, ut tam
ad luccm Būāgely, ceca pectora, quae impietati suae
callum obduxerūt, aut verbum divinum apertō cōte
minant, deum ipsum iridentes, aut collidentibus con
gitationibus miserrime distrabantur, ut non sit iam

DE LIBERO ARBITRIO

bonus, non sit rectus in hominibus, ne unus quidem,
 & sic impletum quod Christus prædixit Luc. 17. Veni-
 nient dies ut desyderetis uidere, etiam unum diem fu-
 lij hominis, & 18. Filius hominis cum uenerit, putas
 reperiatur fidem in terra? neq; mirū est, si ad Euangeli-
 cam lucē, cæcitant omnes mortales tot seculis mi-
 sere perditī, periculum huius facit cotidiana hominū
 conuersatio. Vbi uidemus difficile restitui posse, qui
 incalluerint malis, quemadmodum rami cum tene-
 riores sunt, flectuntur facile: ubi riguerint, non sine
 periculo flectas: adeo à teneris adsuescere multū est.

Causa bo Ex quo autem unica causa est omnium malorum diuini
 ni & ma ne uoluntatis ignoratio, consequetur eius cognitio
 li. nem esse fontem, & scaturiginem omnis boni, fidei,
 spei, & synære charitatis, adeoq; uitam eternā esse
 mortalibus, ut Christus Ioan. 17. Hæc est uita eterna
 ut cognoscant te solū, uerū deū, et quē misisti Iesum
 Christum, & Hiere. 9. In hoc gloriatur qui gloria-
 tur, scire & nosse me. Cognosatur autem ille ex uer-
 bo dei, & opere condito, quemadmodum humana uo-
 luntas, ex sermone hominis, et designato opere. 1. Co-
 rinth. 2. De opere, Psal. 103. iucundissimus cœnit, huc
 promouens credentes, ut sciant uerum esse, quod dici-
 tur. Dante te illis colligent, aperiente te manum tuā,
 omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faci-
 ciem turbabuntur, auferes spiritum eorum & defi-
 cient,

THEOBALDVS BILLICANVS. 3

cient, & in puluerē suū reuertentur. De eodem, & Dominus in Iob 4. 33. usq; 41. 42. quā plausibiliter, quāta cum uoluptate, potentiā & maiestatem suam exprimit. De eodem est Exod. 15. et Deute. 32. in Canticis, & Psal. 77. ubi iræ & minarum exempla habes crebra, quæ nota facit deus Abrahamo Gene. 18. Cū esset uastaturus Sodomā, ad cognoscendū uoluntatē suā. De uerbo satis est unus Psal. 118. Vbi nihil obscuris uerbis habet propheta. Vnde artissime, propriissimeq; qd uelit deus, intelligas. Ab his instructū esse oportet, qd diuini sensus interpret esse uoluerit, alioqui nō cognitio fuerit qd iactamus, sed mera opinio, & temeraria cogitatio quādā fuerit, quod de celestibus cōcipitur, ut Hierem. 23. Si stetissent in consilio meo & nota fecissent uerba mea populo meo, uertissem utiq; eos à uia sua mala, et à cogitatiōibus suis pessimis. Ceterū, qui uerbū domini, & opera eius, & mirabilia omnia, diligēter adorāt, ut faciunt sancti, hi tandem eō adsurgūt, ut cogantur fateri, intimam, penitissimamq; rationem, & abstrusiora diuini peritoris cōsilia, non esse nobis quālibet sanctis, quamlibet illuminatis, adeoq; ne angelis quidem peruestigabilia, quod exclamat Paulus, Rhoma. 11.

O ALTITVDINEM diuitiarum, & sapientie, & cognitionis dei, quā inscrutabilia sunt indicia eius, & impuestigabiles uie eius. Quis enim

DE LIBERO ARBITRIO

cognouit mentem domini? &c. Quā exclamatione subiungit ei disputationi, quæ est de prædestinatione, in qua probat omnia diuinitus decreta esse, nihil contingens, nihil fortuitum, neque in hoc ut simus, neq; in uiuendo, neq; in mouēdo esse. Probat item deum mala facere, deum indurare corda ne credant, & tamen odisse, & tamen exprobrare cecitatem, quam ipse cordibus nostris obduxisset innocens, & sine culpa. Quæ cum incomprehensa carni, exclamat. Porro, cognoscunt sancti ex uerbo & facto illius, omnia per illum fieri, ut conuertamur, ut proficiamus, ut perseueremus, ut obsequamur spiritui, timeamus, oremus &c. ut abijciamur, peruertamur, perdamur, sine metu, sine precibus ad eum, hoc æui turpiter, hoc est, licēter transigamus. Illum sensus nostros moderari, cor uel mollire uel indurare, pedes dirigere, uel in uiam salutis uel perditionis. Quomodo autem in his omnibus iustus & æquus iudex sit, peccatum in sanctis faciat, quomodo adfectus sit dum simul indurat, & exprobrat cecitatem, hoc æne opus, hic labor est.

Igitur qui diuinæ uolūtatis, quatenus esse capaces possumus, secreta rimari uelit & ueritatē cognoscere, à uerbo oportet & facto rimetur, ut si res inadat, ubi nulla uerbi prædicatio præcesserit, constanter fateatur ignorantia suam. Exemplū est de choris Angelorum apud Dionysium quendam Platoniciū speculatorem.

THEOBALDVS BILLICANVS. 4

culatorem. Item de mortuis, qui quomodo uiuāt, quid agant certo definire nemo potest: quod in his & similibus nulla scriptura nobis patrocinium ferat, nec factis sunt reuelationes: quin examināde sunt illæ, quod etiam Satan se transfiguret in Angelū lucis, ut est in Corinthijs. Ita cætera omnia, citra & extra uerbū, quantumlibet uera, quantumlibet pia uideantur, sciat humanæ rationis blandimēta, aut Satanae meras imposturas esse, aut extra captum nostrum.

Opportet autē in cognoscēdo, & iudicando uerbum primo loco sequi, nō opus, hoc est, ut non temere iudices de opere, nisi secundum uerbum dei. Habent enim opera longum quendā recessum, quem non queas ingredi, nisi uerbo dei aut filo quodam adiutus. Quis enim aut ingreditur citra offensam, aut egreditur huius diuini opificij labyrinthū. Paulus prædixit. 2. Tess. 2. nouissima tempora sub Antichristo, plena fore mendacibus signis, quæ nō obseruata, & pro diuinis habita, uerisq; orbem uniuersum demeruerunt, contemptorem diuini uerbi, ad quod erant opera, signa, miracula, reuelationes exigendæ: adeo refert utrum potiori loco habeas, uerbum, an opus. Opus uoco, et creaturas omnes, et signa ac facta oīa, cum iræ tum misericordiæ certa indicia.

Quod igitur ad arbitrij libertatē attinet, quæ uox à scriptura sancta est alienissima, sic uidetur res ha-

Verbū nō
opus spes
standum.

DE LIBERO ARBITRIO

Arbitriū. bere. Arbitrium sonat iudiciū, & discretionē, quā discernimus inter aliqua, ut inter bonum & malum, utrū bonum uel malum sit, hoc est à grāmatis notū tibi. Vnde etiā iurisconsultis, & Arbitri, & Arbitratores deducuntur, ambo ad decernendum constituti, siue ad arbitrandum, aliter se habente negotio. Hoc dabunt mihi magistri Nostri Ingolstadienses, (loquūtur enim aliquando latine arbitror) ut hāc uocem explicē, quāquā alioqui egreferunt in Theologicis rebus & dialecticis nugamentis, Grāmatica uti. Hęc enim formaliter et materialiter, per se primo, et secūdo, Secūde intentionaliter, et prime intentionaliter, uoces uere Theologicas, id est, sophisticas respicit, quemadmodū & cōmunis hominum sensus &c.

Cum ergo arbitriū, quendam syllogismum cōplectatur. i. cum arbitrari sit conferre aliqua, ratiocinari &c. oportet & proficiscatur ab aliqua facultate cognoscendi, siue hanc Rationē, siue intellectum uoces. Deinde quod addunt Liberū, huc pertinet, In nostra potestate esse, ubi discreuerimus inter fugiendum, & persequendū, libere, uel sequi uel fugere. Nam de libero arbitrio ad operandum, uel nō operandū disputatur, ut possit ne sequi utrumuis homo, uel fugere, & uersari utrumuis, uel bonum uel malum, id quod

Cur So= Sophistæ adfirmant, ne cogantur deum cum impijs
phistæ li/ iniquum faceri, si damnet eum in cuius potestate nō
fuerit

THEOBALDVS BILLICANVS. 5

fuerit situm, obsequi diuino uerbo: sunt enim misere berū fin-
pro deo solliciti, quemadmodum amici Iob, quasi di gant arbi-
uina maiestas Sophistarum egeat mendacio. trium.

Ita paucis habes uocē liberi Arbitrij, sed nūc ad-
moue pectus tuū, dū explicamus impietate huius sen-
sus. Hoc tamen prius memento, quod gratia hic præ-
uenientem, et comitantem siue cooperantem faciant,
fortasse ut maiores sint tenebræ, ubi tam infirma est
gratia & diuina uirtus, ut nostris uiribus egeat. Sic
dicūt primo. Homines nō tantū cognoscere posse, nā
illud leue est his magistris, sed etiā iudicare posse, &
discernere. Id enim est arbitrari inter omnia quæ ac-
cidunt, et arca quæ uersatur hæc libertas, an profutu-
ra sint, uel obfutura. Ita Saul. 1. Reg. 15. Cognoscere
potuit, an uictima ex præda Domino mactata salutē
esset futura, an nō etiā. Et populus Israël, Osee. 10. di-
scernere potuit, an profuturū fuerit, quod passim mo-
numēta et Aras deo statuerent, et Iuda Hierē. 11. simi-
liter potuit, cū in omnibus plateis Aras cōfusionis ad-
libidū Baalim poneret, et Prophetas caderet. Ita Ze-
deias. 3. Reg. ultimo, Sciebat pfuturū, cū percuteret
pugno maxillam Micheæ propheta, corā rege Israël
Achab. Ex quo autē hæc omnibus scripturis pugnat,
Eccle. 8. intellexi, qd' omniū operū dei nullam possit
homo inuenire rationē, eorum quæ sub sole fiunt. et
Rhoma. 11. Quis consiliarius eius fuit: & cotidianus

DE LIBERO ARBITRIO

euentus, contrariū exhibet mundo, consequitur esse stultum et Aristotelicum figmentū. Secundo, Parū etiam hoc est, quod discernendi facultatē dant hominibus, quin liberant etiā uoluntatē, ut possit auersari, possit sequi complacitā, quæ adhuc maior & impudentior temeritas est, ut declarabimus suo loco.

Ad hoc igitur ut breuibus eò perueniamus, quò uolumus, quicquid sit de facultatibus, quicquid de affectibus interim ablegātes, uerbū dei sequemur, parati si errauerimus palenodiā canere per omnia. Verbo dei facti sumus. Gen. 1. Cōpositi ossibus et neruis. Iob 10. In quo uiuimus, mouemur & sumus. Act. 17. Quo uite nostræ terminus & numerus mensium circūscriptus est, Iob. 14. quo fecit omnia deus propter semetipsum, etiā impium ad diem malū suū. Prouerbio. 16. Ab illo igitur mutuabimur huius rei intelligentiam.

PRIMO.

Adest uo Dedit intellectu, rationē, uoluntatē &c. Deus hominibus sed nibus fateor, sed hinc nullā libertatē quisquā probare non liber potest. Nam cur arguit eos, qui in oculis suis sapientes sunt, et corā semetipsis prudētes, ut est apud Isai. 1. cap. si nostra sapientia est libera, id est, si nostra sapientia est aliquid, maxime tam eximium? Cur item argui cogitationes nostras & ad occulta pertinere non posse declarat Esaias. 55. Et quorsum ille, ceu cōcentus quidam prophetarū pertinet, ne nostris somnijs,

THEOBALDVS BILLICANVS. 6

nijs, uisionibus, cogitationibus, obediāmus. Ne quod nobis rectum uideatur faciamus. Deūtero. 12?

Sunt sapientia, prudentia, ratio, uolūtas etc. bonae Dei creaturae, sed ille Deus semel iratus carni, spiritum iudicem, siue arbitrum ademit. Gene. 3. & 6. Sapientia in fatuauit. 1. Corinth. 1. Esai. 29. et. 5. Intelligentiam reprobauit. 1. Corinth. 1. etc. & carnis iudiciū ubiq; damnauit, in ijs quae sunt Dei: nam de inferioribus nobis non est hic mihi pugna cum quoquam.

Deus creatura spiritum ademit.

SECVNDO. Totū hominē, et quicquid est eius, à diuino consilio, non ab arbitrio suo, in omnibus dimus pendere, regi, & agi, eiusq; penitissimi consilij expertem esse omnem carnem, quemadmodum & superiori loco meminimus. Hierē. 10. Scio domine, quod non est hominis uia eius, neq; uiri, ut dirigat gressus suos. Exo. 20. Visito iniquitatem in tertiam & quartam generationem, ubi compertissimum est diuino consilio omnia agi, neq; oblectari quicquam posse, ut Roma. 9. Voluntati illius quis resistit? & Ecclē. 7. Quis potest corrigere quē dominus despectit? dura sane sunt haec, fateor, at uerbum dei sunt, quod labe factari non potest.

Dura sed iuxta uerbum.

TERTIO. Ex his liquidū est, cuiq; suā uolūtatē esse, ne quis calumniatur me tollere ex hominibus uoluntatem, quinetiam ex Matt. 26. adparet, ubi Christus ait: Nō sicut ego uolo, sed sicut tu uis: et ex illo Ioan.

DE LIBERO ARBITRIO

an. 1. Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri nati sunt, sed ex deo. *Gene. Imago.* item. 2. Ad imaginem dei fecit illum, imago autem sapientiam, prudentiam, uoluntatem, ad imperandum necessaria, complectitur.

Differt **discerne** **re, libere** **agere, &** **uelle.** **Locipro** **defensio** **ne arbi-** **trij.** **QVA** Rto. Nō tollitur sua cuiq; uolūtas, sublato libero arbitrio, nihil enim uolūtati cū libero arbitrio, cum etiam Philosophice oporteat eorū fines discerni re ipsa. Plurimū enim differt inter discernere, libere agere, et uelle, et tamē supra audisti liberū arbitrium ex omnibus partib. impiū esse, & elarius cognosces ex his quæ sequuntur. Voluntatē autem esse cuiq; suā ē scripturis similiter audisti. Iam quod quidam ad liberi arbitrij defensionē, his locis qui sequuntur, audacius utantur, nō moueat te. Deutro .ii. inquit Moses. En propono in conspectu uestro hodie benedictionē & maledictionem. Et eiusdem .30. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neq; procul positum, nec in cælo situm, ut possis dicere, quis nostrum ualet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus atq; opere compleamus, neq; trans mare positum &c. Et Eccles. 15. Dereliquit eum in manu consilij sui. Adiecit, mandata, si uolueris seruare, seruabunt te. Hic Primo animaduertere

Iudei. debes, quod ista Iudeis loquatur per Moysen Deus, quos sui peculiū, gentem sanctam, regnum sacerdotale

THEOBALDVS BILLICANVS. >

tale Exod. 15. uocat, quibus ipse aperuit oculos ad uidentum, & cor ad intelligendum, Psal. 147. Qui adnuntiat uerbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua locorum. Israel. Nō scāt taliter omni nationi, & Deut. 30. Circumcidet dominus cor tuū, & cor seminis tui. Eze. 36. Auferam cor lapideum, & clarius Malachie. 2. Pactū meū fuit cum Leui, uita & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat. Dedi, inquit, timorem, at ille est initium sapientie & cognitionis dei. Prouerbi. 1. Ita consequitur: Deum cōtulisse Iudeis spiritum suū, aperuisse oculos, datus spiritus agit in oībus nobis ut timeamus, ueneremur, cognoscamusq; dominum, quem Dauid precatur, Psal. 50. Spiritū rectum innoua in uisceribus meis, & spiritū sanctum tuū, ne auferas à me.

Solutio

SECVNDO, Animaduerte Moſen, de cognitione modo loqui, ut à principio undecimi capit. Deut. manifestū est, de cognitione, qua dominus se illis audiendū, uidendumq; dederat. Exod. 20. ut esset timor eius in illis. Vide Deut. 29. ubi Moſes, Abſcōdita à domino deo nostro, quæ manifesta sunt nobis, & filiis nostris, usq; in sempiternum, ut faciamus uniuersa legis huius. Ad locum ex Ecclesiastico, ista adripe, Cur ergo amisit spiritū iudicantem Adam Gen. 3. si arbitrium penes se erat. Spiritus enim haud dubie iudicat Gene. 6. ergo spiritu agebatur etiam Adam, quo contempto,

Moses de
cognitione
solum di
xit.

DE LIBERO ARBITRIO

tēpto, nō potuit nisi peccare? Quomodo igitur in ma-
 nu cōsiliij sui derelictus est? Respondeo, scriptura lo-
 quitur nō semel ad captū nostrū, ubi omnē motionē dei,
 nostrā nominat, dū nos ea mouemur, et impellimur,
 Ita hic quoq; ait, In manu cōsiliij sui, ad captum no-
 strum, quo spiritus sanctus, suū ipsius cōsiliū Adē
 cōmunicat. Vñ est cōsiliū nostrū, et spiritus agentis,
 id est, nos sumus uasa. Ro. 8. Qui spiritū dei agūtur,
 hi sunt filij dei: et Isa. 1. Requiescet super eo spiritus
 domini, de Christo loquens, at Christi spiritus omni-
 bus fidelibus cōmunicatur. Galat. 4. Quia estis filij
 Opus spi dei, ideo emisit deus spiritū filij sui in corda uestra,
 ritus, no- clamantē, Abba pater: et Roma. 8. Vnde fit ut interim
 strum uo nostrū dicatur cōsiliū, et opus, quod tamē ipsius tā-
 catur. tum spiritus sancti agentis, et trabentis est. Neq; uer-
 bū, dereliquit, officiet huic intelligētiā. Nō enim de-
 relinquere sonat hic, à deo abijci, alias quomodo de
 obseruatione mādatorū subijceret? dic. Adiecit, man-
 data, si uolueris seruare: certū est enim et pro cōfēs-
 so habetur, Psal. 49. Dixit deus peccatori etc. à deo de-
 relictū mandata dei seruare nō posse Math. 19. Apud
 homines impossibile &c. Hæc libentius dico, quā ut
 eleuē authoritatē eius libri, qui nō est in Canone ue-
 teris testamēti, quanquā id pleno iure posū. Ita respo-
 sum est his locis. Nā si qs omnino urgeat, de opere in-
 telligi debere q.d. Moses: En ppono tibi, qd tu potes, et
 debes

debes facere, remittā eū ad Christū, Matth. 19. ubi gra-
 plice loquitur: Apud homines impossibile: Ad hæc
 quicūq; implet mandata, p̄ Christū implet, Ioan. 15. Si-
 ne me nihil &c. At nemo uenit ad Christū, nisi pater
 traxerit eū. Ita collatis locis elucescit ueritas, quāuis
 unus ille, q̄ est. 1. Reg. 10. satis esse ad hæc oīa queat.
 Vbi habes, post cōmunionē spiritus agētis et operātis,
 opus nostrū et liberū dici, q̄ spiritus domini opere-
 tur, nō cooperetur, nā cooperatio nullā libertatē adiu-
 uat, nisi libertas sit, qua luxatus manibus et pedibus,
 portatus ab alijs, ipse quoq; hic ad portandū coopere-
 tur. Sic aut̄ habet locus, & uerba Samuelis sunt ad
 Saul, quādo ergo euenierim signa hæc omnia tibi, fac
 quæcūq; inuenerit manus tua, q̄ dominus tecū est.

QVINTO. Ut autē ad eā de libero arbitrio di-
 sputationē propius cōcedamus, erit necessariū, con-
 siderare paulo attētius. An cor nostrū, siue malis uo-
 luntatem adpellare, sicut scriptura facit, possit se pri-
 mo conuertere ad bonum, id est, An fidei & cogni-
 tionis diuina, rude & expers cor, circa diuini uerbi
 efficiāam, sua opera, aut philosophico studio, possit
 redemptionis mysteriū, potentia, & benignitatis dei
 sensum corripere. Itē, An uerbi efficiāa, quæ est ope-
 ratio spiritus, conuersum, habeat in sua potestate, di-
 scernendi, eligendiq; inter bonum & malum, uitam
 & mortem, & operandi quoq; facultatem?

Voluntatem

DE LIBERO ARBITRIO

**Regene-
ratio uel
conuersio
unde.** Voluntatem nostrā siue cor, nō posse primo sese
conuertere ad uidendū, sperandū, timendū, est ar-
bitror apud omnes extra controuersia. Nā regenera-
tio illa, siue conuersio, quod idem est, ē supernis est,
ut Christus cum Nicodemō differtat, dicens Ioan. 3.
Nisi quis natus fuerit ē supernis, non potest uidere
regnum dei, & .i. Petri .i. Idē argumentum feliater
ut omnia & accurate habetur. Quorsum etiam ista
pertinent, ut Zacharia. 10. Conuertam eos, quia mise-
rebor eorū, & Hierē. 31. Cōuerte me domine, & con-
uertar. Qui uolet exactiorem huius probationem, le-
gat. 9. 10. 11. capit. Pauli ad Rhomanos.

• Anima cōuersa, siue cor cōuersum per spiritū san-
ctificantē in uerbo, id est, erudientē & confirman-
tē se, nō potest moueri in bono p sese, hoc est, nō potest
amare, fidere, timere, operari bona, neq; enī sunt hęc
humanarū uirium, sed spiritus per uerbū trahentis
& operantis, ut Malach. 2. Pactum meū fuit cum Le-
ui, uite & pacis, & dedi ei timorē, & timuit me, et
ā facie nominis mei pauebat, ut Ezechie. 11. Dabo eis
cor unum, & spiritū nouum tribuā in uisceribus cor-
rum, & auferā cor lapideū de carne eorum, & dabo
eis cor carneū, ut in praeceptis meis ambulent, & ius-
dicia mea custodiant, faciantq; ea, & sint mihi in po-
pulū, & ego sim eis in deū: & apud eundē. 36. Faciā
ut in praeceptis meis ambuletis, ut Hierē. 31. Scribā lei-

gem

THEOBALDVS BILLICANVS. 9

gem meā in cordibus eorū. et 1. Cor. 12. Deus est qui operatur oīa in omnibus. His laus quid obscurū est timorē, impletionemq; legis, siue fructum uerbi, deo operante, in nobis prestari, nō nostris uiribus reddi.

SEXTO. Obuiā iterū eundū est aliquot auillis, qui bus pulchre instruūtur hi, qui scriptura testimonio, conantur libero arbitrio patrodinari. Locus est. 4. Reg. 17. et 2. Paral. ult. ubi dominus admonet filios Israël, & Iuda, ut resipiscant, exprobratq; incredulitatē: nō admoneret, nisi possent resipiscere, nō exprobraret, si nō in eorū uolūtate situm esset resipiscere: quia iniquus sit Deus qui cecitatem exprobret, cuius ipse sit author, quod absit ut de deo sentiamus: non enim condemnat frustra Deus, ut uere dicit Helii, Iob 34. nec omnipotens subuertit iudicium: & sanē totus Iob in hac disputatione uersatur. Sic autē habes. 4. Reg. 17. Testificatus est dominus in Israël, et in Iuda, per manum omnium prophetarū et uidentū, dicens: Reuertimini à uis uestris pessimis etc. qui nō audierūt, sed indurauerūt ceruicem suam etc. quo loco uides in uoluntate nostra positū esse ut obsequamur uerbo. 2. Paral. ult. Mittebat autē dominus deus patrū suorū ad illos, per manū nuntiorū suorum, de nocte consurgens, et cotidie cōmonens, eo quod parceret populo, & habitaculo suo. At illi subsannabāt nuntios dei, et paruipendebant sermones eius, illudebantq; prophetis, donec ascēderet furor domini in populū eum, nec
b
esset

DE LIBERO ARBITRIO

esset ulla curatio. Hic locus ad unā tribū Iuda pertinet, cui cōsonat, et eodē tempore, et argumento proditum id quod est Hiere. 26. Noli subtrahere uerbū, si forte audiāt, et cōuertantur unusquisq; à uia sua mala, et pœniteat de mali quod cogitauit facere propter malitiā studiorū eorū. An non hic liquidū est in nobis esse, quod auscultamus, et obsequimur? Quomodo igitur hinc nos extricabimus? Per alios scripturæ locos, quibus spiritus sancti uoluntas et mens latius, expressiusq; diffusa est, quicq; eodē argumēto, et eodem tēpore dicuntur. Nemo enim melior est interpres diuine uolūtatis, quā spiritus ipse. De loco igitur qui est 4. Reg. 17. facilis responsio est, ex Esaie 6. cap. qui et uidit futurū excidiū, cū Israëliticū, tum Iudai/cum, & excacauit Israël et Iudam iussu dei, ne uiderent, ne conuerterētur. Sic enim ait dominus ad Esaia: Excaca cor populi huius, et aures eius adgraua, et oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et conuertatur, et sanē eū. Hac Esaie uisione clarū est, à domino factū esse ut excacaretur ne audirēt, ne cōuerterētur, ne sanarentur. Neq; hic audiendi sunt qui dicunt, tūdemū excacatū populū, cū aliquoties admonitus, nō resipisceret, quin hoc à principio Domini factū est; nā utcūq; mūdet, nō tamē faciat innocentes Naū. 1. Ita 2. Regū. 12. prædicitur, Gladiū non absuturū à domo David, p̄ manū Nathan propheta, ita primus exci/
tat ur

THEOBALDVS BILLICANVS. IO

taur Abſcalō cōtra patrē, cōtraq; fratrē Amō, quia
 uerbū domini erat: ut enim maxime peccarit Dauid,
 quid hoc ad Abſalom, quid ad Amō, ut illis dominus
 uteretur uasis ira? Ita. 3. Reg. 11. per manū Abiæ Silo
 nite pmititur Icrobeā filio Nebat, regnū Iſraēl. Ita
 per manū Semeia, exprimit mentē suā deus. 3. Regū
 12. dicens Defectionē. à Rhoboā filio Solomonis, à
 se factā. At defectionē, nemo sine peccato esse dicat,
 igitur hoc totū factum, ut aliquādo excideret Iſraēl
 & peccaret contra dominū, est ipsius domini factū,
 excæcantis et indurantis corda. Et Eſaiæ prophetia
 in principio Regni Iotham cū uisione facta est: sic
 enim inquit: In anno quo mortuus est rex Uſias, qui
 est primus Iotham filij eius, ab eodē uero anno usq;
 ad 6. Ezechie, & 9. Osee. regis Iſraēl, supputatur
 anni. 38. igitur longo ante tēpore excæcauerat, quā
 eijeret, ut uerissime. 63. dicat Eſaias: Domine, quare
 re indurasti cor nostrū, ne timeremus te, et quare fe-
 cisti nos errare de uijs tuis? Iam ut maxime uerū sit
 toties admonente domino frustra, iram confirmatā
 fuisse, tamen textus adhuc indicat, penes deum hoc
 esse, non penes homines. Nam triginta et octo annis
 ante excidiū Iſraēliticū, ait: Excæca etc. et. 4. Reg.
 17. in Exadio, inquit, reuertimini à uijs ueſtris peſ-
 simis, quorsum ait reuertimini? & ne conuertantur
 et sanem eos? Ad hæc, hi qui putant etiam ad Iudam
 pertinere eam uisionem Eſaiæ, hi minus aufugij
 b 2 habent.

DE LIBERO ARBITRIO

habet, quia Esai. excavat Iudā ne audiat, et Hierē. 24. predicat uerbū iussu Domini, si forte cōuertātur. Sed quid tā multis, cū ex Deute. 31. nihil obscuris uerbis dicat Moses, priusquā terrā sorte distribuisent: Tu cōuerteris ad deos alienos etc. ut uideas decretū dei fuisse, ut est cernere, ex Rho. u. cap. Porro satisfacere potest, quod est in Rhoma. 9. Neminē posse resistere diuinæ uolūtati: ut manifestissimū sit, si uoluisset cōverti illos Deus, nō potuisse fieri ut nō crederent. Sed quid est hoc quod exprobrat, si omnino ipse indurauit? Hic primo id dico, qđ et Apostolus Paulus in hac disputatione coactus est dicere. O altitudinem sapientiæ et cognitionis dei, quā inscrutabilia sunt iudicia tua. Hic enim est imperuestigabilis humana et infirmitati et cætatī cœlestis sapientiā, quin angelis etiā ipsis ignota arbitror. Secūdo. Hoc etiā est cur exprobrat, quia odit peccatū deus, neq; uult mortē, uel impij uel peccatoris, ut Ezech. 14. et. 33. et tamen punit peccatū per peccatum. Rhom. 1. 1. et Exo. 20. et hæc est imperuestigabilis humanis sensibus sapientiā. Neq; hic promittas tibi, eius uoluntatis dei cognitionē: maior est quā ut eō pertingat caro: uerbum ipsum sequere, ultra quod, atraq; nequit consistere uerum.

Ad eum uero locū, qui est ex. 2. Paralip. ultimo. et Hierē. 26. eadē est responsio, ut similiter tibi ex. 24. ca. 4. Regum claret, cum inquit: Irascebatur dominus cōtra Hierusalem, & Iudam, donec proijceret eos à facie sua

THEOBALDVS BILLICANVS. II
cie sus, & Hiere. 10. Scio domine, quod non est homi-
nis uia eius, nec in uoluntate uiri ut dirigat gressus
suos. Ita dicit se expectare ut audiant, ut conuertan-
tur, quoniā ira in indignatione eius, et uita in uolun-
tate eius, Psal. 29. quoniā misericordiā uult, & non
sacrificium, Osee 6. Vitam & non mortem ut apud
Ezech. Et tamen ipse indurat ne audiamus, reijcit,
ne conuertamur: quoniā mundans etiam, tamen nō
facit innocētes, & fontem & innocētem ipse iustus
iudex, condemnat, Naum primo, Iob nono &c.

Spektatur autē in his exemplis, ut Pharaone Ae-
gyptio rege Exod. 7. Regno Israël, regno Iuda, Sau-
le. 1. Reg. 15. filijs dei, Gene. 6. Sodomitis, Gene. 18. &
19. potentia diuine irae, & magnitudo furoris, quam
ita miscet spiritus ut simul letentur tamen pij, & in
spem erigantur, ut Iob 13. Etiam si occiderit me, spe-
rabo in eum, & hoc est quod etiam eos quos perdit
uocat ad poenitentiam, tantū propter fideles, ut hi in
consummata ira, reliquam habeant salutis spem, ut
Dauid, psal. 76. Cogitauī dies antiquos, & annos
eternos in mente habui, & meditatus sum nocte, cū
corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum
meum. Nunquid in eternum projiciet deus, aut non
adponet ut complacitior sit adhuc, aut in finem mi-
sericordiam suam abscedet? &c. Ita nemo non uidet
non ex merito, siue operibus quae sunt in iustitia fa-
cta, nos saluos fieri, sed ex misericordia dei magna,

DE LIBERO ARBITRIO

Et fide in illum, ut Rhomanorum 3. Tito ultimo.

Sed quid ad Christum dicemus Mat. 16. Qui uult me sequi, abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me, ubi de fidelibus loquens, luce meridiana clarius aperit se, ut uideatur scilicet, quod sequamur, quod tollamus crucem, quod abnegemus nos illud nostrum esse. Respondeo. Non est hoc in scripturis rarum, ut spiritus ad sensus nostri captum sese attemperet, et humano more loquatur, ut Psal. 81. Surge deus et iudica terram, et psal. 67. Exurgat deus et dissipentur inimici eius, et Gene. 6. et Hierem. 26. Pœnitent me fecisse hominem. Item, si forte pœniteat mali me quod cogitavi. et Gene. 11. De fecit autem dominus ut uideret ciuitatem, et Leui. 26. Inambulabo in eis. Ita furor, ira, etc. cum deo tribuuntur saluat, adtemperat se diuina maiestas captui humilium, quorum unicam curam gerit, et more humano loquitur, quod et Christus hoc loco facit, non quod hoc sit in nostris uiribus, autem se explicat, cum tantum de diuini pectoris consilio loquendum est, posthabito hominum captu, ut cum ratione reddit, quare quidam credant, quidam increduli sint, Ioan. 6. Nemo, inquit, uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum, et Mat. 11. Nemo nouit patrem nisi filius, et nemo nouit filium, nisi pater. Ita Paulus graphice loquitur, Philip. 2. Cum timore et tremore, uestra ipsorum salutem operemini. Nam deus est is qui agit in uobis, et ut uelitis. scilicet sequi, et confiteri in omnibus periculis Christum, et ut efficiatis, id est, prestetis, qui et confirmat si

Spiritus
nostro se
sensui at
temperat

THEOBALDVS BILLICANVS. 12

mat fideles inculpatos in diem filij sui Iesu Christi.
2. Corinth. 1. Proinde. 1. Corinth. 13. cap. non iniuria
multo etiam apertius loquitur, cum ait: Laboraui co-
piofius quàm illi omnes: & subiungit corrigens id
quod dixerat, non ego tamen, sed gratia dei, quæ mi-
hi adest, siue quæ in me est: è quo loco prodijt Theo-
logistis, illa adfistens gratia et cooperâs, & 2. Corin.
3. Fiduciâ aut talē habemus, per Christū ad deū, non
quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, tan-
quam ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est.

Iam responsum est etiam arbitror, ad locum Mat-
th. 23. ubi Christus: Quoties uolui congregare filios
tuos & noluisti, qui locus idem est cum illis. 4. Reg.
17. & 2. Paralip. ulti. His arbitror multa lux facta
sit legentibus scripturam, ut animaduertant spiritū
potissimum ad sensus nostri capacitatem loqui.

Quod est in Rho. 7. Velle mihi adest, perficere
autem non inuenio, de uoluntate spiritus in nobis lo-
quitur. De qua est & Psal. 1. Cuius uoluntas est in le-
ge domini, & Psal. 109. Populi tui spontanei, in die
fortitudinis tue, in montibus sanctis. Vnde subiungit
Apostolus: Perficere non inuenio, quod uel ex Dia-
metro cum Sophistis pugnat.

SEPTIMO. Volūtas humana cuiusq; sua, nō Cogitatio
potest nisi malū, nō prestat nisi malū, fons & scatu-
rigo impietatis. Vocatur autem à scripturis nūc cog-
itatio, nunc studiū, nunc alijs nominibus & c. ut Pro-

DE LIBERO ARBITRIO

uerbio. 19. Multa cogitationes in corde uiri: uoluntas autem domini permanebit in eternum. Hic uir & dominus, cogitatio uiri & uoluntas domini componuntur, igitur cogitatio uoluntas.

Non autē hinc profluere nisi mala, ostendunt oīa loca scripturæ, quibus dominus cogitationes nostras, uias nostras, studia nostra, cōsilia nostra, damnat. Maxime autem Gene. 6. ubi Moses: Videns autem deus, quod multa malitia hominū esset in terra, & cuncta cogitatio cordis esset intenta ad malum, omni tempore, & Gene. 8. Cogitatio humani cordis, etiā quamlibet artifex, mala est ab adulescētia. Ita. 3. Reg. 12. ideo reijcitur diuinus cultus Hieroboam, quia finxerat illum de corde suo, & ideo nō uult nos ea sequi quæ nobis recta uideātur. Deut. 12. Arguit malitiam studiorum nostrorum, & consilia nostra fastidit. Hiere. 32. & 26. Auersatur cogitatioēs, & uias nostras, et ad inuentiones manū nostrarū. Esa. 29. 55. Osee. 10. &c. ne multa coaceruem, & testatur per Apostolū Roman. 8. Carnem non subiā legi dei, sed ne posse quidē. Inimicitiam esse aduersus spiritum, & qui posset fieri, ut humana uoluntas, deum condemnantem amaret, amās obsequeretur, obsequens cognosceret, operaretur; id quod bonum esset in oculis dei?

Vnde scriptura toties repetitis uerbis ingeminat. Audi Heremi. 7. Nolite obdurare corda uestra. Psal. 94. Audi Israël & testificabor. Psal. 49. Audiā quid loquatur

THEOBALDVS BILLICANVS. 13

loquatur in me dominus Psal. 84. Noluerunt audire,
indurauerunt ceruicem, ab alienati sunt retrorsum.

OCTAVO. Fit autem prauaricatione primi pa-
rentis Adæ, & ira dei, ut uoluntas hominis non pos- Volūtatis
sit nisi peccare (hic semel admoneo te, dominum uti nostræ ui
omnibus nobis ut uasis suis) Propterea enim omnes res.
omnino cogitationes hominum damnat deus, quia ma-
la sunt, & prauaricatione Adæ uitiata, ut Esa. 43.
Pater tuus primus peccauit, & omnes interpretes
eius prauaricati sunt, ut Esa. 64. Vniuersæ iustitiæ
nostræ sicut pannus menstruatus, ut Ezech. 16. Pater
tuus Amorrhæus, mater tua Cethea, soror tua Sodo-
ma. Huc pertinet illa adulescētiæ turpitudine, quam
reuelaturū se minatur peccatoribus deus Ezech. 23.
Osee. 2. Auferat fornicationes suas à facie sua, & ad-
ulteria sua, de medio uberum suorum, ne forte expor-
liem eam nudam, & statuam eam secundū diem na-
tiuitatis. Esa. 74. Confusionis adulescentiæ tuæ obli-
uisceris, & Iob. 13. Vis me consumere peccatis adule-
scentiæ meæ. Prouerb. 29. Puer qui dimittitur, uolun-
tati suæ, confundit matrem suam. Huc pertinet item
illa maiorum & patrum exprobratio, quam posteris
facit spiritus sanctus. 1. Reg. 8. Iuxta oīa opera sua,
quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto, usque
ad diem hanc, sicut dereliquerunt me, & seruierunt
dijs alienis, sic faciūt tibi. Esa. 43. Pater tuus primus
peccauit &c. Hier. 9. Dereliquerunt legem meam,

b 5 quam

DE LIBERO ARBITRIO

quam dedi eis, & nō audierunt uocem meam, & non ambulauerunt in ea, abierunt post Baalim, quod didicerunt à patribus suis. Osee. 9. Quasi uuas in deserto inueni Israël, quasi prima poma ficulneæ, in cacumine eius uidi patres eorum. Ipsi intrauerunt ad Baalpeor, ab alienati sunt in cōfusione, & facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Ezech. 20. Dixi ad filios eorū in solitudine. In præceptis patrū uestrorū nolite incedere, nec iudicia eorum custodiat, nec in idolis eorum polluamini. Ego dominus deus uester. Confunde nunc adulescentiā, reijce ab ineunte etate semper malas cogitatiōes et humana studia. Dāna patrū præcepta. Prohibe ne in oculis nostris simus sapientes, quid existimas sequetur? Volūtātē quidem in hominibus nō negari, at damnari, quia tantū peccet.

NONO. Quia igitur iratus est carni deus ppter præuocationē, & q̃a spiritū suū ducem & rectorē abstulit, cōsequitur ut condēnari: nā fac iustitiā tollas, an nō relinquis iniustitiā? lumen dei tollas, an nō relinquis cecitatē? Cōsequitur igitur ut deus peccato inobediētiæ nostræ offensus, Rho. 5. patret (si hoc uerbū non offendat molliculas aures) in nobis omne malū, ipse sine omni culpa: sumus enī impij, uasa iræ, quæ preparauit ipse in Interitū. 2. Tim. 2. Ephe. 2. Rho. 3. Et hoc loco mihi latius digrediendū est, discernendūq; inter pios & ipios, nō quod nostris facultatibus q̃dam pij, quidā impij simus, cū natura simus filij iræ
oēs,

oēs, deprecemur iudiciū dei oēs, Psal. 142. nullū discrimen sit Iudæo et Græco Rho. 3. sed qđ dei misericordiis pijs sint, quibus ipse condonarit delicta. Psal. 31. Impij, quibus nō condonarit. Itaq; duo sunt genera hominū. Piorū unum, impiorum alterū. Matth. 7. Facite arborem bonā, & fructum eius bonū: arborem malam, et fructū eius malum. De pijs quantū ad confutandū hoc loco pertinet satis multa. De impijs hoc ecōtrario pronūtiamus, parati semper audire alios. Deum ipsum motus & omnia impiorū opera facere, Deus oīa pium & iustū iudicē. Sic enim maledixit per Semei operatur Beniaminitā. 2. Reg. 16. Sic gētes tradit ipse in obsce etia mala nas, absurdasq; fœditates. Rho. 1. Sic cedit ipse per Satanā, liberos, & iumenta Iob, ut testatur uox sua Iob: Dominus dedit, dominus abstulit. Sic indurauit Pharaonē Exo. 7. nihilominus exprobrās, quod nō sinat abire populū suū, Sic odio habet Esau, cū adhuc in utero esset. Malach. 1. Rho. 9. Sic fecit errare Hierusalē de uijs suis et indurauit cor eius, ne se timeret. Esa. 63. Sic ignorātes flagellat, etia legis suæ nō obli-
tos. Psal. 43. Sic innocentes perdit. Iob. 9. Hiere. 49. Psal. 142. adeoq; neminē ita mūdāt, ut faciat innocen-
Hoc ut scribā, facit Apost. Paulus Rho. (tem.
9. Generali sententia in omnes dicens: Non est uolentis, neq; currentis, sed miscentis dei: citatq; hoc Pharaonis Aegyptij exemplum, ut intelligas uniuersaliter, de omnibus impijs intelligi uelle.

DE LIBERO ARBITRIO

Idem ex his omnibus non existimo difficile fore, ut extrices te ex his locis, deus uult omnes homines ad cognitionem ueritatis peruenire, & uult omnes homines saluos fieri. 1. Timoth. 2. capi. &c. Item, Scit deus qui sint sui. 2. Timoth. 2. Et quem dominus designauerit, nemo potest corrigere. Item. Exod. 33. Ego miseror, quemcunq; commiseror. Et Matth. 21. Multi uocati, pauci uero electi: nihil enim nunc credenti nimis obscurum, quanquam penitissima scrutanti, nihil sit planè peruium, ut supra diximus.

DECIMO. Cogimur hic occurrere aduersarijs, quibus exempla scripturæ non ad omnes uel pios uel impios pertinere uidentur, sed insignite & eximie quosdam notari à spiritu asserentibus, quod dicunt, quia ueria esse diuina iudicia ignorant. Nos ita sentimus, Omnes impios indurari, licet non in omnibus potentiâ iræ suæ ostendat. Omnes pios custodiri uirtute spiritus ad salutē per fidē, ut Petrus ait. 1. epi. 3. de his facit Paulus Ephe. 1. Qui prædestinauit: & nominato loco Petrus: Quod ut firmū sit nobis, huc recidimus, ut asseramus constanter nullos in medio esse, omnes esse uel pios uel impios. Ad probandum uero, unum caput ad Rho. 9. satis sit, quo uniuersaliter probatur, omnes impios indurari, exemplo Pharaonis, & odio haberi exemplo Esau. Quod si hæc exempla cōmuniter usurpanda sunt, ut Paulus usurpat, cōsequetur & alia exempla communiter efferri debere

THEOBALDVS BILLICANVS. Is
debere, ut ipse facit. 1. Corinth. 10. ita consequetur ut
orantes non audiantur, Esa. 1. & 18. adeoq; orando
adculent peccatū Psal. 108. & quod oīa sint illis
impura, uita, mors, opus, esus, potus, cubitus, consue-
tudo, ad Tit. 1. Quod inquinata sit eorū & mens &
cōscientia. Ad hęc à cōtrario licet id demonstrare: si
electi siue pīj, siue fideles oēs prędestinati sunt ante
fundamēta mūdi, ut est Eph. 1. cōmuniter oībus Chri-
stianis dictum, & Ioan. 10. Nemo potest eas de manu
mea eripere, Consequetur iterum abiectos, uasa irę,
omnes infallibiliter perditos, dānatosq; esse. Eccle. 7.
Cōsidera quod nemo possit corrigere, quē deus despe-
xerit. Psal. 17. Cum peruerso peruerteris, siue peruer-
sus eris, siue peruerse ages, de deo loquens.

Impiis omnia im-
pura.

Cur igitur non excitat omnes deus, nō perdit ut
Pharaonē omnes? Hic remitto quęrentē in Ecclesia/
sten Solomonis. 3. ca. ubi de deo; Mundū, ait, tradidit
disputationi, ut nō inueniat homo opus, quod opera-
tus est deus ab initio usq; ad finē, et. 7. cap. Solūmodo
hoc iueni, qđ fecerit deus hominē rectū, et ipse se infi-
nitis miscuerit quęstionibus, et. 8. Intellexi qđ omniū
operū dei nullam posset homo inuenire rationē eorū,
quę sub sole fiunt, non est idem iudiciū dei in impiis,
neq; eadem uia est, qua sanctos suos excoquit.

Non tamen præteribo eas causas, quas Paulus ha-
bet Rhō. 9. quod aliquot uasa irę proferat in mediū,
ut ostendat iram suā, & potent iā in impiis, quemad-
modum

DE LIBERO ARBITRIO

modum etiam Moses in principio Exod. in historia Pharaonis docet. Atque ut ostendat diuitias glorie gratie sue, erga uasa misericordie, preparata in gloriam, ut nomen dei uehant perpetuis laudibus, propter misericordiam. Vnde Esaie. 44. Populum istum formauimus mihi, laudem meam narrabit, et 48. In frenis bo os tuum laude mea ne intereas.

Ita quoque dico pios omnes custodiri sicut Abraham custoditus est Gen. 15. Zach. 2. Qui tanget uos, tanget pupillam oculi mei. Item: Ego ero murus igneus in circuitu, sic eorum omnibus operibus benedicit.

Sed et hic non omnes excitat. Primus est dominus **Christus.** noster Iesus Christus, quem afflictionibus perfectum exhibuit et exemplum, et pignus misericordie sue in fideles. Dein David adulter et homicida, cui per Nathan quam misericorditer dicitur. 2. Reg. 12. Dominus transtulit peccatum tuum. Sub hos, Manasse impientissimus rex, Latro in cruce, Adultera, Ioan. 8. Cananea, Matth. 17. Peccatrix, Luc. 7.

Hoc similiter facit ad declarandam potentiam et diuitias glorie sue in electos, ut sciant dominum in medijs malis adesse suis, nunquam derelinquere, nunquam abesse ne apud inferos quidem Psal. 22. In medio umbræ mortis non timebo. Psal. 138. Quo ibo à spiritu tuo: et hunc locum tractat Paulus Ephe. 3. De longitudine, latitudine, profunditate dei, quam cognoscit fides radicata in charitate dei erga nos.

Summa

THEOBALDVS BILLICANVS. 16

Summa, deus gloriam suam alteri non cedit Esa. 44. Gloria autem est & in uindicādo, & in miseratione. Vindicat igitur ipse, peccatum peccato puniens, ut Rhom. 1. & 12. & Deut. 32. Mihi ultio, ego rependam. Et miseretur ipse Exo. 33. Ego miseror, quemcunque commiseror. Rhoma. 9. Nectamen subuertit omnipotens iudicium, nec condemnat frustra deus. Iob. 34.

*In finem collibitum est hanc coroniden, adpingere. Deus qui operatur omnia in omnibus, qui utitur nobis ut securi, serra, luto, Esa. 29. & .10. ille idem à suis, & exigit mutuam curam & sollicitudinem, in docendo, monendo, uigilando, orando &c. & prae-
stat ipse fratribus. Nam qui dicit: Ego faciam, Ezechie. 36. ut in praeceptis meis ambuletis, ille fidem infundit, & spiritum communicat. Hierc. 31. Ior-
lis secundo: Laudem suam in nobis, & timorem ex-
citāt Malachie. 2. Esaie. 48. Neq; enim in tota hac
disputatiōe, carnis sensus, ulla parte sequēdus
est, sed haerendū est diuinis uerbis, ut ne
transuersum unguem hinc
digrediamur.*

EXCVSSVM ANNO POST
CHRISTVM NATVM,
M. D. XXV.